

Přehled teorií osobnosti

Personální management

Hartmanová Tereza

3.4.2012

Fakulta textilní Technické univerzity v Liberci

Obsah

1. Úvod	3
2. Definice osobnosti	4
3. Psychoanalytická teorie – Sigmund Freud (1856-1939)	4
3.1. Hlavní bod Freudovy teorie	4
3.2. Uplatnění v poradenství	4
4. Analytická teorie – Carl Gustav Jung (1875-1961)	4
4.1. Hlavní body Jungovy teorie	5
4.2. Uplatnění v poradenství	5
5. Individuální psychologie – Alfred Adler (1870-1937)	5
5.1. Hlavní body Adlerovy teorie	5
5.2. Uplatnění v poradenství	6
6. Interpersonální teorie – Karen Horneyová	6
6.1. Základní body teorie K. Horneyové	6
6.3. Uplatnění v poradenství	6
7. Psychosociální teorie – Erich Fromm (1900-1980)	6
7.1. Hlavní důrazy Frommovy teorie	7
7.3. Uplatnění v poradenství	7
8. Dollardova a Millerova teorie učení – Ivan P. Pavlov (1849-1936)	7
8.1. Hlavní důrazy v teorii učení	7
8.2. Uplatnění v poradenství	8
9. Rysová a faktorová teorie – Raymond B. Cattell (1905)	8
9.1. Hlavní body Cattellovy teorie	8
9.2. Uplatnění v poradenství	8
10. Teorie pole – Kurt Lewin (1890-1947)	8
10.1. Hlavní body Lewinovy teorie	8
10.2. Uplatnění v poradenství	9
11. Systematický eklekticismus – Gordon W. Allport (1897-1967)	9
11.1. Hlavní body Allportovy teorie	9
11.2. Uplatnění v poradenství	9
12. Teorie „já“ – Carl R. Rogers (1902-1987)	9
12.1. Hlavní body Rogersovy teorie	9
12.2. Uplatnění v poradenství	10
13. Holistická teorie – Kurt Goldstein (1878-1965)	10
13.1. Hlavní body Goldsteinovy teorie	10
13.2. Uplatnění v poradenství	10
14. Logoterapie – Viktor E. Frankl (1905-1997)	11
14.1. Hlavní body Franklovy teorie	11
14.2. Uplatnění v poradenství	11
15. Závěr	11
16. Seznam použité literatury	11

1. Úvod

Tuto knihu jsem zvolila pro rešerši kvůli zajímavé problematice, kterou se zabývá. Myslím si, že poznatky které získám, mi budou prospěšné při komunikaci s lidmi v rámci mého budoucího povolání. Jsem přesvědčena o tom, že neustálé pracování sama na sobě a rozšiřování svých obzorů, může napomoci k lepšímu chápání druhých a tak i komunikaci s nimi. Je sice pravdou, že specialistu dělají zkušenosti, ale pokud je doplňujeme i vědomostmi z různých okruhů vědy, podporujeme tak i své možnosti a vnímání.

Sledování lidského chování je samo o sobě velice komplikovanou vědou. Kolik různých povah člověk za svůj život pozná? S kolika různými názory se setká a otázkami, které musí řešit? V této knize nehledám všechny odpovědi, budu ráda pokud mi alespoň trochu nastíní lidské úvahy a důvody, proč právě k nim dochází.

2. Definice osobnosti

Definice osobnosti v průběhu sta let lze rozmístit na pomyslnou osu spojující zcela opačné názory:

(1) Teoreticky „já“ vnímají osobnost jako něco, co skutečně existuje a co má skutečné účinky.

(2) Behavioristé oproti tomu pokládají osobnost za pouhou odvozeninu z chování, jež samo je jediným přímo pozorovatelným a měřitelným jevem.

Námi navržená definice je blíže přístupu teoretiků „já“. Osobnost je definovaná jako dynamický zdroj chování, identity a jedinečnosti každé osoby. Rozhodnutí, která definice je nejpřijatelnější, ponechali autoři na každém jednotlivém pozorovateli. [1]

3. Psychoanalytická teorie – Sigmund Freud (1856-1939)

Jeho psychoanalýza se stala významnou hybnou silou dvacátého století a to jak v psychologii, tak i v kulturním životě většiny zemí světa. [1]

3.1. Hlavní bod Freudovy teorie

Fyziologický determinismus

Podle Freuda je jedinec puzen mocnými fyziologickými silami, které mají rozhodující vliv na lidský život. Jsou to hlavní determinanty chování a vývoje osobnosti. Aby osobnost dokázala uchovávat rovnováhu vůči stále působícímu tlaku pudů a konfliktních motivů, které se uplatňují současně, musí být spíš reaktivní než aktivní.

Sexuální povaha duševní energie – Libido

Je Freudův vlastní pojem pro psychickou energii, která oživuje všechny osobnostní funkce. Libido je svou povahou sexuální.

Nevědomí

Freudův pohled na osobnost lze přirovnat k ledovci.

Vrcholek, který vyčnívá nad hladinu, se nazývá vědomí. Vrstva pod ní se nazývá předvědomí. Obsahuje myšlenky, rozhodnutí, zážitky nebo konflikty, které si člověk dříve uvědomoval, ale pak je zapomněl. Může si je ale znovu vybavit. Rozsáhlá spodní vrstva ledovce je nevědomí. To je bludiště představ, zkrácených obrazů a přání. [1]

3.2. Uplatnění v poradenství

Freudova teorie osobnosti je přímo uplatňována v praxi klasické psychoanalýzy a modifikované psychoanalytické terapie. [1]

4. Analytická teorie – Carl Gustav Jung (1875-1961)

Je zakladatelem školy analytické psychologie, která během jeho života výrazně ovlivnila nejen psychologickou vědu, nýbrž také oblast literatury a umění. I když je Jungova teorie velice široká a ve svém pohledu na lidský život vyvážená, v pozdější době její vliv zeslábl.

Nicméně i dnes má Jung své oddané následovníky, kteří svůj poměrně malý počet nahrazují silným osobním nasazením. [1]

4.1. Hlavní body Jungovy teorie

Osobnost – samostatný systém

Ač Jung mnohé principy psychoanalýzy přijal, nepokládal sexuální pudy za hlavní, určující činitele lidského chování. Pojímal osobnost, kterou nazýval psyché, jako samostatnou soustavu. Každý člověk je schopen vyjádřit svou individualitu a jedinečnost vůči okolí.

Rozšířený pohled na minulost

Důraz je kladený na minulost jedince. Jung rozšířil svou perspektivu minulosti daleko za tento bod. Zahrnoval do ní i živočišné a lidské historické předky.

Nový pohled na nevědomí

Nevědomí bylo Jungem chápáno mnohem pozitivněji než u klasické psychoanalýzy. Jeho pojetí bylo širší; předpokládala, zděděné kolektivní nevědomí a získané osobní nevědomí.

Sebeuskutečnění a celistvost

Jung pokládal za zralou, dobře přizpůsobivou osobu takového člověka, který dosáhl vysokého stupně sebeuskutečnění. Tento princip jej řadí k fenomenologům a teoretikům „já“. [1]

4.2. Uplatnění v poradenství

Mezi současnými poradenskými praktikami najde pravděpodobně Jungova teorie osobnosti ve své úplnosti jen málo příznivců. Jung významně opravil klasické psychoanalytické názory na nevědomí, na sílu pudových tlaků a na povahu intrapersonální dynamiky. [1]

5. Individuální psychologie – Alfred Adler (1870-1937)

Adler byl zakladatelem psychologické teorie, která se významně odchýlila od psychoanalýzy svým důrazem na začlenění člověka do společnosti. Jeho pojetí mělo vliv na několik generací psychologů a vychovatelů. [1]

5.1. Hlavní body Adlerovy teorie

Usilování o nadřazenost

Každý člověk usiluje o překonání pocitů méněcennosti zakotvených v dětství a o dosažení nadřazenosti. Tento hlavní Adlerův předpoklad je v přímém rozporu a Freudovským pudovým motivům a principu slasti.

Společenský důraz

Usilování o nadřazenost prospívá jedinci pouze tehdy, když je sociálně zaměřeno. Sebestředné, antisociální usilování o nadřazenost je regresivní. Adler je pokládal za zdroj deviací v chování a charakterových selhání.

Cílevědomost

Důležitým prvkem individuální psychologie jsou volba cílů a cílesměrné chování. Abychom porozuměli chování jednotlivců, musíme znát jedinečné cíle, které si zvolili. Životní styl každého jedince je obsažen ve vzorci cílů, které si sám zvolil, a úzce souvisí s tvůrčím „já“ člověka.

Sourozenecké pořadí

Adler pokládal pořadí narození sourozenců v rodině za ukazatel jejich budoucích postojů a vzorců chování. Typické znaky osobnosti nejstarších, prostředních a nejmladších dětí jsou podle tohoto pojetí dána jejich rodinnou konstelací. [1]

5.2. Uplatnění v poradenství

Adlerova teorie našla mnohá uplatnění v adlerovském poradenství i v terapii realitou (*reality therapy*), která využívá některých jiných principů. [1]

6. Interpersonální teorie – Karen Horneyová

Na průkopnickém díle Alfreda Adlera staví interpersonální teorie, které vytvořili Karen Horneyová a Harry Sullivan. Vytvořili dvě pozoruhodné teorie, jež nabízejí konkrétní kroky, které může jedinec podniknout, aby dosáhl cíle – vytvoření sociálních vztahů, zdůrazňovaných Adlerem. [1]

6.1. Základní body teorie K. Horneyové

Horneyová se zprvu přidržovala psychoanalytické tradice v tom, že úlohu ve vývoji osobnosti přisuzovala zážitkům v dětství.

U Horneyové byl pojem základní úzkosti zakotven v sociálních faktorech prostředí dítěte. Vytvořila teoretický rámec pro to, jak pomoci dětem v překonávání jejich základní úzkosti a dospělým v překonávání jejich neurotických potřeb. Ve všech svých dílech spojovala prvky psychoanalýzy se silným sociálním hlediskem. [1]

6.2. Vztahy s druhými lidmi

Aby dítě překonalo základní úzkost a získalo pocit bezpečí, využívá různých interpersonálních vztahů. Horneyová rozšířila tyto vztahy do tří kategorií: (1) pohyb k lidem, (2) pohyb proti lidem, (3) pohyb od lidí.

1. Když se dítě pohybuje směrem k lidem, obvykle k členům své rodiny, snaží se získat jejich dobrou vůli, záviset na nich a tím si zajistit osobní bezpečí. Panuje-li mezi dospělými nesoulad, dítě se bude držet osoby, která se zdá nejsilnější.
2. Dítě, které se pohybuje proti lidem, vyjadřuje nedůvěru vůči společnosti. Dospělo k závěru, že jediným prostředkem k přežití je agresivní chování. Dítě chce mít na vrch a porazit ostatní.
3. Pohybující se dítě od lidí, k nim nechce ani náležet, ani s nimi bojovat. Vymaňuje se ze vztahů s druhými, pro to že se mu zdá, že většina lidí mu nerozumí nebo že jim na něm nezáleží. [1]

6.3. Uplatnění v poradenství

Teorie osobnosti obsahuje prvky, které lze přímo uplatnit v poradenské praxi. [1]

7. Psychosociální teorie – Erich Fromm (1900-1980)

Frommovo zaměření má znaky postfreudovského zaměření se zájmem o sociokulturní činitele, které mají vliv na osobnostní přizpůsobení. Frommovi teorie jsou označovány jako „psychosociální“. [1]

7.1. Hlavní důrazy Frommovy teorie

Fromm byl stejně tak sociologem, historikem a filosofem jako psychologem. Pro to, že vnímal životy jednotlivců v celkové perspektivě společnosti, byl často kritický vůči patogenním, nehumanizujícím vlivům moderní společnosti na člověka. Proti tomu negativnímu vlivu se pokoušel působit tím, že zdůrazňoval důležitost uvědomění si sebe samého a svojí vnitřní hodnoty. [1]

7.2. Lidské potřeby a láska

Pět hlavních potřeb lidské bytosti: (1) potřebou vztažnosti, (2) potřebou Transcendence, (3) potřebou zakořeněnosti, (4) potřebou identity, (5) potřebou orientačního rámce. Zralá, dobře přizpůsobená osoba se vyznačuje schopností integrovat tyto potřeby, zvláště potřeby vztažnosti a identity. Takový člověk je schopen důvěrného vztahu k druhé osobě, aniž by ztrácel svou identitu. Síla, která podporuje vztaženost a přitom uchovává identitu, je zralá láska. Láska, je aktivní silou v člověku. [1]

7.3. Uplatnění v poradenství

Fromm vyslovuje některé předpoklady, které mohou být užitečné pro poradenskou praxi. [1]

8. Dollardova a Millerova teorie učení – Ivan P.Pavlov(1849-1936)

Teorie je založena na Behaviorismu, jedná se o myšlenkový směr, který uznává pozorovatelné chování „živých organismů“ za jediný oprávněný předmět zájmu psychologie. Veškeré lidské chování probíhá podle zákonitostí, z nichž mnohé jsou již známy. Lidské chování může být naučeno a odnaučeno, protože je výsledkem objektivních činitelů, které je determinují. Behaviorismus se prohlašuje za vědecký a deterministický. Osobnost nemá v behaviorálním pojetí reálnou existenci a nepokládá se za zdroj lidského chování. [1]

8.1. Hlavní důrazy v teorii učení

Pudová potřeba

Pudová potřeba je jakýkoli silný podnět, který vyvolává odezvu. Taky bývá nazýván motivace. Vše, co může motivovat, patří do této kategorie potřeb. Některé pudové existence jsou vnější události, např. elektrická rána. Jiné jsou vrozené a nazývají se primární pudové potřeby, jako třeba bolest.

Signál

„Signály rozhodují o tom, kdy bude reagovat kde bude reagovat a kterou odezvu uskuteční“. (Miller, Dollard, 1941). Každý signál má svůj způsob, jak modifikuje motivující sílu podnětu. Například svíravý hlad motivuje člověka k tomu, aby něco snědl. Mezi pudovými potřebami a signály je těsný funkční vztah.

Odezva

Odezva je vyvolávána motivační silou pudové potřeby a směrovým působením signálu. Aby došlo k učení, je důležité, aby proběhla nějaká odezva. Učení se nemůže uskutečnit, není-li tato odezva zpevněna.

Zpevnění

Zpevnění je každá událost, která zesiluje tendenci k opakování nějaké odezvy. Konkrétně

řečeno, zpevnění znamená redukci potřeby. Potřeby mohou být vnitřní nebo mohou pocházet z vnějších zdrojů. [1]

8.2. Uplatnění v poradenství

Behaviorální teorie obecně a Dollardova a Millerova teorie učení zvlášť nabízí řadu operacionálních pojmů a strategií, které lze uplatnit v poradenské praxi. [1]

9. Rysová a faktorová teorie – Raymond B. Cattell (1905)

Kapitola se vyznačuje úsilím o zkoumání osobnosti pomocí popisu a analýzy vlastností lidského chování. Síla Cattellova přístupu spočívá v jeho nesporné schopnosti dospět k empiricky podložené analýze složek osobnosti. Toho se dosahuje statistickým postupem známým jako faktorová analýza. [1]

9.1. Hlavní body Cattellovy teorie

1. Cattell přistupuje k osobnosti popisně. Je přesvědčen, že pokud nedokáže popsat osobnost tak dobře, aby ji druzí poznali, naše úsilí o její zkoumání je marné. Základní prvky, které umožňují popsat osobnost, jsou rysy, tj. vlastnosti vyvozené z pozorovatelného chování příznačného pro danou osobu.
2. Cattell klade také důraz na predikci. Ačkoli je přesvědčen, že dostatečně úplná definice osobnosti nepřipadá v úvahu, přes to výzkumné účely nabízí „denotativní“ definici: „Osobnost je to, co umožňuje předpovědět co daná osoba učiní v dané situaci“ (Cattell, 1950).
2. S Cattellovým popisným důrazem těsně souvisí Psychometrický přístup ke zkoumání osobnosti. Podle něj poskytuje přesné měření jediný pevný základ pro vědecký pokrok. Psychologické testování je jedním z prostředků sběru přesných a kvantifikovatelných údajů pro popis osobnosti. [1]

9.2. Uplatnění v poradenství

Přes Cattellovo výrazné zaměření na výzkum nabízí jeho teorie některé myšlenky, které mohou být užitečné poradenským praktikům, zvláště těm, kteří jsou orientováni na testování. [1]

10. Teorie pole – Kurt Lewin (1890-1947)

Lewinova teorie představuje osobnost jako dynamickou soustavu v silovém poli. Lewin kreslí mapu životního prostoru jedince a názorně znázorňuje síly, které v tomto prostoru působí. [1]

10.1. Hlavní body Lewinovy teorie

1. Lewinova teorie má topologickou povahu. To znamená, že všechny jeho pojmy jsou vyjádřeny v prostorových výrazech.
2. Lewin zdůrazňuje, že topologické pojmy svou podstatou matematické. Například pojmy síly, vzdálenosti a směru lze nejlépe vyjádřit matematicky pomocí vzorců.

3. Vývoj osobnosti vykládá Lewin jako proces diferenciacce, což je pojem přejatý z tvarové psychologie. Diferenciací míní členění celostního jevu do částí. [1]

10.2. Uplatnění v poradenství

Lewinova teorie obsahuje řadu prvků, které mohou poradenským psychologům pomoci vytvořit si konkrétní obraz vzájemné souhry osobností dynamiky a obohatit tak poradenský proces. [1]

11. Systematický eklekticismus – Gordon W. Allport (1897-1967)

Jeho odborný odkaz spojuje vědeckou objektivitu s respektem ke společenským otázkám. Allport navrhl elektrickou teorii, která se často uplatnila jako katalyzátor různorodých nebo dokonce vzájemně rozporných myšlenek. Podle něj je elektricismus „systém, který hledá řešení základních problémů tím, že si vybírá a sjednocuje to, co pokládá za pravdivé, z více odlišných přístupů k psychologické vědě“. [1]

11.1. Hlavní body Allportovy teorie

Eklekticismus

Allportova teorie osobnosti obsahuje vybrané myšlenky a metody moderní psychologie, aniž by se na některou z nich výlučně vázala. Allport často staví vedle sebe naprosto opačné přístupy a volí mezi nimi střední cestu.

Filozofie osoby

Dle Allporta je každá teorie osobnosti založena na filozofickém vztažném rámci, v němž je chápána lidská přirozenost. Allport vedl své studenty teorie osobnosti k tomu, aby si uvědomovali filozofické pozice, na něž přistupují, když se přikloní k jedné či druhé psychologické interpretaci.

Empiricko-humanistický přístup

Allportovi jde především o poznání lidského chování a o úctu k jedinci. Soustředí se na jedinečnost každého člověka místo na typické vzorce v lidské povaze. Jeho teorie vyvažuje převládající nomotetický přístup, který formuluje obecně platné zákonitosti, s méně zastávaným idiografickým přístupem který bere v úvahu jedinečnost osob a situací. [1]

11.2. Uplatnění v poradenství

Teorie obsahuje řadu základních přístupů a postojů, které lze přímo uplatnit v poradenské praxi. [1]

12. Teorie „já“ – Carl R. Rogers (1902-1987)

Rogers navrhl novou teorii osobnosti, jejímž středem je pojem „já“, zdůrazňující jednotu a jedinečnost každého člověka. Při zjišťování, jak osobnost funguje, nespoléhal Rogers na diagnostické nástroje, ale dával přednost získávání informací přímo od klientů. [1]

12.1. Hlavní body Rogersovy teorie

Humunismus a existencialismus

Rogers zastával mnohé existencialistické názory, obzvlášť dvojí důraz na existenci a na svobodu: Teorie „já“ chápe každého člověka jako proces, nikoli jako hotový výtvar.

Optimistický ohled na podstatu člověka

Rogers má vysoce optimistický pohled na organismus – základ všech lidských prožitků – který pokládá za často moudřejší, než je lidské vědomí.

Opozice vůči behaviorismu

Rogers nepokládal behavioristický přístup ke zkoumání osobnosti a k podpoře rozvoje osobnosti za užitečný. Lidé mohou povolit vědám o chování, aby je vedly ke spokojenosti, slušnosti, poslušnosti, poddajnosti a konformitě. Lidé mají samozřejmě i možnost volby uchovat si svou svobodu a usilovat o tvůrčí rozdílnost namísto konformity. [1]

12.2. Uplatnění v poradenství

Poradenská psychologové užívající „na osobu zaměřený“ přístup uplatňují v rámci své teoretické orientace rogersovské pojetí. [1]

13. Holistická teorie – Kurt Goldstein (1878-1965)

Výraz „holismus“ pochází z řeckého slova „holos“, které znamená úplný nebo sjednocený. Ve svém uplatnění ve studiu osobnosti zdůrazňuje holistický přístup psychosomatickou jednotku a jedinečnost každého člověka. Tato teorie má mnoho společného s fenomenologií a s teorií „já“. [1]

13.1. Hlavní body Goldsteinovy teorie

Holistický pohled na osobnost.

Goldstein chápe osobnost jako jednotnou a plně integrovanou entitu, nikoli jako souhrn jednotlivých součástí. Přisuzuje osobnosti jedinou motivační tendenci, která podporuje její růst a uchovává její stálost.

Vliv tvarové psychologie

Goldstein vysvětloval lidské chování pomocí tvarově psychologických pojmů. Rozmanité způsoby chování, jež jedinec během jednoho dne vykoná, je třeba chápat jako probíhající sled dynamických procesů, v němž se vždy jedna funkce vytvoří jako tvar, zatímco ostatní ustupují do pozadí.

Organismus v sociálním kontextu

Organismus je pojímán v logických vztazích k okolí se silným důrazem na význam sociálních prvků pro zdravou strukturu a zdravý vývoj osobnosti.

Konkrétní a abstraktní chování

Výzkum na pacientech s poškozením mozku poskytl Goldsteinovi poznatky umocňující vysvětlit rozdíly mezi zdravě a nezdravě probíhajícími činnostmi organismu. [1]

13.2. Uplatnění v poradenství

Některé prvky Goldsteinovy teorie mohou být v současném poradenství užitečné. [1]

14. Logoterapie – Viktor E. Frankl (1905-1997)

Kořeny této teorie lze najít v existencialismu, fenomenologii a holismu. Franklova škola je jedinečná těsným sepětím psychologické teorie s filozofickými předpoklady, na nichž je založena. [1]

14.1. Hlavní body Franklovy teorie

Frankl se zabývá člověkem jako celkem, nikoli jen určitými částmi osobnosti. Podle jeho názoru je lidská povaha trojdimenzionální. Má dimenzi (1) filozofickou, (2) psychologickou a (3) noologickou. Ústřední téma Frankovy teorie osobnosti spočívá v soustředění na stále probíhající proces nacházení smyslu v různých životních situacích. [1]

14.2. Uplatnění v poradenství

Franklova teorie poskytuje několik prvků, jichž lze využít v práci s klienty, kteří se zdají unaveni životem nebo kteří prodělávají trauma. [1]

14.3. Závěr

Tato kniha ústí do dvou závěrů. První dává vzniknout myšlence, že lidská osobnost je složitým, fascinujícím jevem, který si na vzdor soustředěnému zkoumání uchovává prvky tajemna. Z dalšího závěru vyplývá, že složitá povaha osobnosti je pouze jeden z důvodů, pro rozmanitost teorií.

V této práci je uvedeno celkem dvanáct teorií osobnosti, ve skutečnosti jich však existuje celá řada, kniha je jen výběrem z těch nejvýznamnějších. Podílí se na nich psychologové jako Freud a Jung, kteří v analytické psychologii zdůrazňují úlohu nevědomí. Dále pak Adler, Horneyová a Sullivan, kteří popisují osobnost v sociálním kontextu. Kniha poukazuje na rozdíl mezi teoretiky „já“ a behavioristy. Výraznými mluvčími behaviorismu jsou zde Hull a Skinner, kteří se zaměřují na technologii, kterou lze měnit lidské chování tak, aby účinněji sloužilo při zvládání nároků života. V závěru jsou uvedeni teoretici, kteří rozvíjejí filozofický přístup ke studiu osobnosti.

Tato kniha mě poučila o dynamice vnitřního růstu a motivaci lidí, otevřela mi pomyslné dveře do vnitřních konfliktů osobností, úzkostí a selhání. Díky této knize jsem dostala do podvědomí, proč někteří lidé v našem okolí jednají právě tak a ne jinak.

15. Seznam použité literatury

[1] DRAPELA, V. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 175s. ISBN 80-7178-766-3.